

Everbroeck, Chr. Van, *August Borms. Zijn leven, zijn oorlogen, zijn dood. De biografie* (Amsterdam/Antwerpen: Meulenhoff/Manteau, 2005, 480 blz., ISBN 90 8542 021 0).

Gij zijt mij vreemd geweest', schreef Willem Elsschot in zijn gedicht naar aanleiding van de executie van August Borms (1878-1946). Borms was ten tweede male wegens collaboratie ter dood veroordeeld, maar deze keer werd het vonnis ook voltrokken. Voor veel Vlamingen was en bleef Borms een vreemde. Voor de Vlaams-nationalisten was Borms bij zijn leven al een mythische figuur geworden. Over deze in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging niet weg te denken figuur heeft Christine Van Everbroeck een wetenschappelijk verantwoorde biografie geschreven. Zij heeft haar dissertatie (Vrije Universiteit Brussel) omgewerkt tot een solide, op uitgebreid literatuur- en bronnenonderzoek berustende studie, de eerste na een reeks van toch min of meer hagiografische publicaties.

August Borms groeide op in een zeer gelovig rooms-katholiek milieu, waarin de priesterroeping het ultieme ideaal was. Hij realiseerde dit ideaal niet, maar studeerde en promoveerde in Leuven in de Germaanse letteren. Activiteiten in de Vlaamse beweging hoorden daar haast vanzelfsprekend bij en Borms was toen al een onvermoeibaar propagandist. Hij werd leraar en verbleef, net gehuwd, enige jaren als leraar in Peru. Voor hem een eindeloos avontuur, waarover hij zijn hele leven graag sprak en schreef, voor zijn vrouw een drama. Zij verging van de heimwee.

Terug in Vlaanderen volgden diverse standplaatsen in het onderwijs en hernieuwde hij zijn propagandawerk. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zag hij in de Duitse bezetters bondgenoten en met hun hulp richtte hij enkele bladen op en ging hij door met propaganda in wat hij zag als de juiste weg ter verwezenlijking van de Vlaamse rechten. Hij raakte vanuit zijn woonplaats Antwerpen diep betrokken bij de radicale stroming van het activisme. Hij bleef echter primair de man van de propaganda. Een politicus was hij niet. Van Everbroeck noemt hem geen 'arend van de geest.' (86) Tijdgenoten merkten zijn naïviteit op en zijn koppigheid. Zijn onpolitieke geest blijkt wel uit zijn uitroepen van de zelfstandige staat Vlaanderen in december 1917. Nogal wat medeleden van de Raad van Vlaanderen waren geschokt en ook de Duitse bezetters waren niet blij met dit initiatief. Na de oorlog bleef hij uiteindelijk in België en werd hij gevangen genomen en berecht. Het doodvonnis werd omgezet in levenslang. Hij schreef in 1918 aan Oszwald, een in de Vlaamse Beweging geïnteresseerde Duitse archivaris, die bij het bezettingsleger gediend had, 'Ons volk heeft nog geen martelaar, daarom blijf ik' [in Vlaanderen] p. 262. Zijn gevangenschap zag hij als een missie en de Vlaams-nationalisten steunden hem daarin massaal. Zijn 'finest hour' was zijn verkiezing tot volksvertegenwoordiger in 1928 bij tussentijdse verkiezingen in het arrondissement Antwerpen. De Vlaams-nationalistische politicus Herman Vos had dit overigens met medeweten van de twee grote Antwerpse politici Camille Huysmans (socialist) en Frans van Cauwelaert (katholiek) geregeld. De

verkiezing was onwettig want Borms was zijn burgerrechten kwijt, maar het succes was groot. Het heeft zeker de wetgeving op het gebied van de Vlaamse taalrechten versneld en het heeft het uitbrengen van de eerste amnestiewet (1929) bespoedigd. Borms kwam vrij, maar kreeg zijn burgerrechten niet terug en kreeg ook geen financiële vergoedingen. Wel volgde – hij was en bleef belangrijk als propagandist – een toer door Nederland en Vlaanderen met veel redevoeringen. In de politiek speelde hij weer geen rol. Een zogenaamde derde Raad van Vlaanderen om alle politieke stromingen in de Vlaamse Beweging te overkoepelen mislukte in de jaren dertig. Jaren waarin de Vlaams-nationalisten ook steeds meer een fascistische oplossing voor hun politieke problemen kozen. Borms ging daarin mee. Hij deed dit ook met zijn hernieuwde keuze voor Duitsland en voor het Hitler-regiem. Zijn collaboratie in de Tweede Wereldoorlog was totaal. Hij zette zich volledig in voor de propaganda voor de Vlaamse zaak in Duitsland zelf en in Vlaanderen moedigde hij het in dienst treden in de Vlaamse SS-regimenten aan. Verder had hij zitting in de Bormscommissie, die zich bezig hield met betalingen aan de slachtoffers van het activisme. Van de aan hem zelf uitgekeerde aanzienlijke som geld is na de oorlog vrijwel niets terug gevonden. In het proces na de oorlog weigerde hij, nadat hij ter dood was veroordeeld, gratie te vragen. Hij zag zijn veroordeling en het vonnis als een laatste stap in zijn missie alles voor Vlaanderen over te moeten hebben en als het hoogste offer dat hij voor Vlaanderen kon en moest brengen.

Christine Van Everbroeck heeft in deze biografie ook aandacht geschonken aan de vrouw van Borms en de kinderen. Zij wil laten zien hoe de rol van Borms in het gezin heeft doorgewerkt. Borms' vrouw is altijd buiten de politiek gebleven. Haar taak lag in het gezin en dat was geen eenvoudige taak met de frequente en langdurige afwezigheid van Borms zelf. De kinderen hebben op twee na hun vader in diens politieke keuzes en in de collaboratie gevolgd. De gegevens over het gezinsleven zijn grotendeels ontleend aan briefmateriaal.

Ten slotte gaat Van Everbrouck in op de mythe Borms. In de politiek rechtse Vlaams-nationalistische kringen is Borms na de oorlog de grote held gebleven. Vooral het beeld van de oude bijna kreupele man (door een mislukte heupoperatie liep hij met krukken) voor het vuurpeleton en zijn roep 'Voor Vlaanderen. Vuurt!', waren machtige propagandamiddelen. Maar ook buiten de Vlaams-nationalistische kring riep zijn dood kritiek op, vergelijk het gedicht van Willem Elsschot. De verering van Borms wordt nu minder. De oorlogsgeneratie sterft uit en de jeugd is niet of nauwelijks in Borms geïnteresseerd.

Al lezend in de goed geschreven biografie vielen mij twee onjuistheden op. Op pagina 60 staat dat het wetsvoorstel tot vernederlandsing van de hogeschool te Gent in maart 1914 door de Kamer wordt goedgekeurd. Dat klopt niet. Het voorstel was in een aantal Kamercommissies behandeld en het merendeel was positief over het wetsvoorstel, maar er was én een krachtige oppositie én het voorstel moest nog plenair behandeld worden én de regering had zelf nog geen wijzigingsvoorstellen ingediend. Op pagina 268 worden in verband met de financiering van het Vlaams-nationalistische blad *De Schelde* de namen genoemd van P. N. van Eyck en P. H. Ritter. Beide personen, de

eerste de dichter en latere Leidse hoogleraar, de tweede de hoofdredacteur van *Het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* en literatuurcriticus, waren zeker Groot-Nederlands gezind, maar hebben geen cent aan het blad bijgedragen.

De geschiedschrijving over de Vlaamse Beweging is met deze goed geschreven en rijk gedocumenteerde en geïllustreerde studie een mooie biografie rijker geworden.

Pieter van Hees

Aalders, M., *125 Jaar Faculteit der godgeleerdheid aan de Vrije Universiteit* (Historische reeks VU IX; Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2005, 548 blz., €32,50, ISBN 90 211 4085 3).

Dit is een elegant uitgegeven boek. Op de omslag kijkt een man zowel dromerig als vastberaden voor zich uit: Abraham Kuiper. De keus voor diens portret is allerm minst toevallig. Kuipers bijbelopvatting zette een heel eigen stempel op de gereformeerde epistemologie. De openbaring gaf het kader aan waarbinnen de wetenschap, weliswaar onder eigen verantwoordelijkheid en zonder directe supervisie van de kerk, bedreven werd. God had de schrijvers van de bijbelboeken zó geleid dat zij foutloos produceerden wat Hij wilde. Ook gedurende het verdere verloop van de geschiedenis werden feilbare mensen actief betrokken bij de verbreiding van het onfeilbare woord. Het is een ideaal dat tallozen aan de Vrije Universiteit heeft geïnspireerd. De theologische faculteit droeg daarin een zware verantwoordelijkheid. Zij ontving haar uitgangspunten van Kuiper, maar stond zelf voor de opgave om ze vruchtbaar te maken voor de samenleving. De stichters van de calvinistische Vrije Universiteit wensten gelovig te zijn én wetenschappelijk. Zij positioneerden zich aldus bewust tussen de ongelijksoortige grootheden van kerk en wereld, spiritualiteit en empirie. Deze spanningsboog is van meet af aan voelbaar in Aalders' studie en geeft er vaart en ritme aan.

Zeker in de eerste fase van de VU was het klankbord in de samenleving echter vooral het 'eigen' verzuilde segment daarvan: het orthodox-protestantse bevolkingsdeel in het algemeen en de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) in het bijzonder. Aalders concentreert zich op aspecten die relevant zijn in deze context: de ontwikkelingen in de (gereformeerde) theologie, de relatie tussen faculteit en GKN, het voor die relatie cruciale thema van het 'schriftgezag' en tenslotte het academische leven der studenten. Aalders schrijft helder, aan de hand van nauwgezet maar toch bondig gepresenteerd bronnenonderzoek. De hoofdrolspelers in de geschiedenis van de faculteit worden treffend en soms aan de hand van een nog niet eerder bekend 'curiosum' gekarakteriseerd.

Verrassend genoeg blijkt in de geschiedenis van de faculteit niets van de door de verzuilingsliteratuur gesuggereerde these van kracht en vitaliteit aan het begin, tegenover vervlakking en neergang in de latere jaren. Integendeel. Juist de fase die in het verzuilde model gezien wordt als glorie tijd van de gereformeerden, blijkt voor de faculteit in het teken gestaan te hebben van een dreigende impasse. Tussen 1880 en 1892 constateert Aalders een 'moeizame start.' De jaren daarna werden overschaduwd door de 'haat-liefde'-verhouding met de theologische school in Kampen, die evenzeer een zuster als een concurrent was. Het inspirerende onderwijs van de uit datzelfde Kampen overgekomen Herman Bavinck kon niet voorkomen dat het tijdvak na diens vroege dood in 1921 een consolidatie produceerde die evengoed als verstarring kan worden geïnterpreteerd – en dan niet enkel als oordeel achteraf. Blijkens de gebeurtenissen in 1926 en 1944 was het vraagstuk van de verhouding tussen